

KAREL HYNEK MÁCHA - MÁJ

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr:

lyricko-epická básnická skladba (poezie)

Slovní zásoba:

archaický, knižní/básnický jazyk; mnoho zastaralých výrazů, např. archaismus* (*anjel* [anděl], *háj* [les]); dále knižní výrazy (*luna*)

Figury* a tropy*:

FIGURY: apostrofa* („*Ach, zemi krásná, zemi milovaná.*“), řečnické otázky*; epanastrofa - tj. opakování slov na konci jednoho a na začátku druhého verše (*první máj - večerní máj*); TROPY: epiteton konstans* (*bělavé páry, borový háj*) a epiteton ornans* (*tichý mech*); přirovnání* (*co slzy lásky*); metafora* a personifikace* („...*šeptal tichý mech*“, „*Hrdliččin zval ku lásce hlas*...“, „*břeh je objímal kol a kol*...“, „*nocí řinčí řetězů hřmot*“); zvukosled* („*bílých skví se šatů stín*...“)

Rytmus, verš, rým:

RYTMUS: jamb (dvouslabičná básnická stopa; inspirace z děl W. Shakespeara); RÝM: hl. obkročný* (abba), dále i střídavý (abab) a sdružený (aabb); VERS: sylabotónický (slabičně-přízvučný, záleží u něj na počtu slabik ve verši)

Stylistická charakteristika textu:

dialogy, monology, přímá řeč postav; nádherné popisy romantické májové přírody a krajiny; místy gradace* („*Temná je noc! Temnější mně nastává.*“); výrazné kontrasty* (život X smrt, světlo X tma, krása májové přírody X krutost vraždy a tragičnost příběhu, omezení, ale zároveň jistota vězně X svoboda a volnost, ale zároveň nejistota a neurčitost poutníka)

Motivy:

tragická láska, májová příroda, život, smrt (otázký lidské existence), vina, pomsta

Postavy:

VILÉM: vůdce loupežníků; vnitřně „rozervaný“ romantický hrdina; měl těžký život, ale žil ho správně; nechal se unést pouze svou hlubokou láskou k Jarmile, kvůli které zabil jejího milence; činu lituje, ale neviní z něj sám sebe; nešťastný, nečestný a pomstychtivý; JARMILA: Vilémova láska; krásná dívka; osamělá s komplikovanými city; nešťastná; Viléma podvádí s jiným; nesnese svoji vinu za smrt obou „svých“ mužů a spáchá sebevraždu; OTEC: utajený Vilémův otec, kterého Vilém zabije; krutý; svede Jarmilu; HYNEK: objevuje se až na konci básně (v posledním zpěvu); kolemjdoucí poutník (autor), svobodný, ale zároveň nejistý; přemýšlí nad svým životem a konstatuje, že mládí je už ztracené; srovnává svůj a Vilémův osud; KAT: spravedlivý Děj:

1. ZPĚV začíná obrazem májové přírody → Jarmila čeká na Viléma → od posla se dozvídá o Vilémově uvěznění a blížíci se popravě → zdrcená Jarmila spáchá sebevraždu skokem do jezera; 2. ZPĚV: Vilém vzpomíná, jak se stal vůdcem loupežníků poté, co byl jako mladý vyhnán otcem z domova → zamiloval se do Jarmily a zabil jejího milence, o kterém se až poté dozvěděl, že šlo o jeho otce → ve vězení Vilém přemýšlí o svém osudu, posmrtném životě, uvažuje nad lhostejností světa k osudu člověka, loučí se se životem a vzpomíná na Jarmilu → zároveň odmítá vinu, cítí se totiž jako oběť sobeckého a nemilujícího otce a společnosti (soucit s ním i žalárník); INTERMEZZO I: duchové o půlnoci na popravišti očekávají svého mrtvého - Viléma; 3. ZPĚV (protiklad májové přírody a krutého osudu člověka): Vilém je brzy ráno odveden na popraviště → doprovází ho modlící se dav → uprostřed májové přírody se v slzách loučí s milovanou zemí (promlouvá například s obláčky) → je popraven a jeho tělo vystaveno pro výstrahu; INTERMEZZO II: žalozpěv loupežníků nad ztrátou svého pána; 4. ZPĚV: po 7 letech přichází na místo popravy poutník Hynek (autor) → v místní hospodě se dozvídá příběh o Vilémovi a Jarmile → v závěru autor (poutník) lituje Viléma, Jarmilu i sebe, resp. svůj osud

Kompozice, prostor a čas:

skladbě předchází věnování pražskému měšťanovi Hynku Kommovi v podobě vlastenecké básně „*Čechové jsou národ dobrý*“ (nízká umělecká úroveň této části naznačuje, že mohl jít o parodii); hl. část se dělí na 4 zpěvy a 2 intermezza (mezizpěvy); romantická májová krajina ve střed. Čechách, okolí Doks (Máchovo jez., hrad Bezděz, místní vězení); předobraz tohoto příběhu (skutečná událost, která autora inspirovala) se odehrál ve 2. pol. 18. stol.

Význam sdělení (hlavní témata a myšlenky):

zpověď „rozervaného“ romantického hrdiny (autobiografické prvky autora); otázka smyslu života, resp. lidské existence; oslava jarní (májové) přírody; obavy ze smrti, prázdnoty a věčnosti; úvahy o vině a trestu

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):

probíhá Vídeňský kongres, který řeší dopady Napoleonských válek (1815); české země pod nadvládou rakousko-uherské monarchie s centrem ve Vídni

Kontext dalších druhů umění:

HUDBA (závěr klasicismu, počátek romantismu): Ludwig van Beethoven (1770-1827) - klasicistní skladatel, zároveň však předchůdce romantické hudby; nástup skladatelů romantické hudby (Franz Schubert, Fryderyk Chopin)

AUTOR - život autora:

Karel Hynek Mácha (1810-1836) – básník a prozaik, **představitel českého romantismu a zakladatel moderní české poezie**; nar. se a studoval v Praze → gymnázium → filozofie a práva na Univerzitě Karlově (navštěvoval přednášky Josefa Jungmanna) → advokátním koncipientem → cestování (zásadně pěšky po Čechách nebo do Itálie) → byl i ochotnickým hercem → první básně psal v němčině, od r. 1830 už ale tvořil výhradně v češtině → pokusy o tvorbu dramát (nedokončeno) → svatba s Eleonorou Šomkovou → syn (smrt krátce po narození) → zemřel r. 1836 v pouhých 25 letech (zřejmě na choleru); ZAJÍMAVOST: v jeho dílech nalezneme časté autobiografické prvky; až do září 1836 žil s rodiči na dnešním Karlově nám. v Praze

Vlivy na dané dílo:

láska k přírodě; vlastní „rozervanost“ (nejistota, existenční otázky); údajná skutečná událost (příběh popravy Hynka Schaffnera z 2. pol. 18. stol.); polská romantická poezie (zejména Adam Mickiewicz); v jazyce díla se inspiroval u děl Williama Shakespeara

Další autorova tvorba:

POEZIE: *Svatý Ivan* (1831; báseň - prvotina, pochválena Josefem Jungmannem); *Abaelard Heloíze* (1832); PRÓZA (hlavně historická a cestovatelská): *Obrazy ze života mého* (1834; cyklus obsahující povídky *Marinka* a *Večer na Bezdězu*); *Cikáni* (1857; román; autorova nejrozsáhlejší práce; neprošlo cenzurou, vydáno až posmrtně); *Kat* (nedokončený 4dílný historický román z doby Václava IV.); *Poutí krkonošská*; *Návrat*; *Kláster sázavský*; DALŠÍ: dále literární zápisky, dopisy + kontroverzní intimní deník (autorem částečně zašifrovaný); DRAMATA: pouze pokusy o historické hry (nedokončeny)

Inspirace daným literárním dílem (zfilmování, dramatizace, aj.):

FILM: *Máj* (poetický film ČR; 2008) – režie: F. A. Brabec; hrají: Jan Tříska, Matěj Stropnický, Kryštof Hádek, Jan Přeučil, aj.

Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:

výrazně ovlivnilo pozdější generaci Májovců* (Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Karolína Světlá, Jakub Arbes, Adolf Heyduk, aj.); dále inspirovalo Karla Hlaváčka, Josefa Horu nebo Františka Halase; obecně ovlivnilo celou moderní českou poezii

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

dílo vyšlo v době, kdy se česká tvorba snažila o osvětový, výchovný a zejména i vlastenecký impulz → Mácha (a hlavně *Máj*) nebyl zpočátku pochopen (obvinění z nihilismu (odmítání osvědčených a žádoucích tendencí), absence výchovného charakteru, narušení krásy přírody vraždou, nevkusného námětu, apod.) → pohled na Máchu se změnil až s generací Májovců*; dnes je *Máj* považován za jedno z nejvýznamnějších děl české literatury

Dobová kritika díla a její proměny:

dobová kritika dílo odsoudila za nedostatek vlastenectví; jedním z největších kritiků *Máje* byl František Ladislav Čelakovský; kritika se opírala zejména do obsahu básně, za samotnou kvalitu byl autor spíše chválen, Máchův básnický talent ocenil např. Josef Kajetán Tyl

Srovnání s vybraným literárním dílem:

Karel Jaromír Erben - balada *Záhořovo lože* ze sbírky *Kytice* (v některých ohledech podobná postava vnitřně „rozervaného“ romantického hrdiny - Záhoř X Vilém; v obou příbězích se objevuje podobná postava poutníka)

Ukázka:

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváňel háj.
O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růží pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.
Jezero hladké v křovích stinných
zvučelo temně tajný bol,
břeh je objímal kol a kol;
a slunce jasná světla jiných
bloudila blankytnými pásky,
planoucí tam co slzy lásky.*

romantismus - v literatuře jde o směr, který se rozvíjel zejména v 1. pol. 19. stol. a pravděpodobně vznikl v Anglii; rozvíjela se zejména lyrická (nedějová) poezie, lyricko-epické žánry, ale také román; ZNAKY: konflikt mezi vnitřním a vnějším (reálným) světem; pocit vnitřní rozervanosti hlavního hrdiny, který se vzpírá společenským konvencím; PŘEDSTAVITELÉ: Oscar Wilde, Victor Hugo, Al. Dumas st., Alexander Sergejevič Puškin, Hans Christian Andersen, u nás Karel Hynek Mácha nebo Karel Jaromír Erben **Májovci** - skupina českých spisovatelů v 2. pol. 19. stol., kteří navazovali na odkaz Karla Hynka Máchy a byli sdružení kolem almanachu *Máj*; CIL: pravdivé zobrazení okolního světa; PŘEDSTAVITELÉ: Jan Neruda, Karolína Světlá, Vítězslav Hálek, Jakub Arbes, aj. **oxymoron** - (protimluv) spojení slov, která mají zcela opačný význam **archaismus** - zastaralý jazykový prvek (např. platiť, dýchati, regiment (= pluk), leč (= avšak), narozdíl od historismu může označovat i skutečnost (věc), která stále existuje **epiteton konstans** - básnický přívlastek stálý (konstantní); příkládá důraz běžné (zjevné) vlastnosti osoby, předmětu nebo jevu (např. „*sedivý vlk*“, „*zelený háj*“, „*širé pole*“) **epiteton ornans** - básnický přívlastek zdobný; příkládá důraz méně obvyklé, zdobnější vlastnosti osoby, předmětu nebo jevu (např. „*ružový večer*“, „*jezero hladké*“) **apostrofa** - básnické oslovení někoho, od koho autor nemůže dostat odpověď (neživá věc, nepřítomná osoba) **zvukosled** - pravidelné opakování stejných hlásek ve verši **gradace** (stupňování) - takové uspořádání slov nebo slovních spojení, které seřazuje výrazy (slovní spojení) od nejslabšího k nejsilnějšímu významu (nebo opačně) **eufonie** (ilobozvučnost) - umělecky působivé uspořádání hlásek nebo jejich skupin ve verši **zvukomalba** - seřazení hlásek ve verši tak, aby vyvolaly dojem reálného zvuku **řečnická otázka** - otázka, na níž její tazatel neočekává odpověď **metonymie** - přenos označení na jiný objekt na základě vnitřní podobnosti subjektů („*čtu Hemingwaye*“) **figury** - umělecké prostředky, využívající určité kombinace slov, hlásek či jejich opakování **tropy** - nepřímá (obrazné) pojmovení skutečnosti neboli přenesení významu **personifikace** (zosobnění) - přiřkládání lidských vlastností neživým objektům (věcem), přírodním jevům, živočichům či rostlinám **obkročný rým** - rým, ve kterém se rymuje první verš se čtvrtým veršem a druhý verš se třetím (viz. vzorec a b b a) **kontrast** - použití protikladných jevů (např. den X noc) **metafora** - přenesení významu na základě vnější podobnosti (*zub pily, kapka štěstí*); zub nemá s pilou nic společného, ale tvarem se podobá hrotům na pile; kapka = trochu **symbol** - naznačuje jinou skutečnost; skutečný význam rozostřuje/jednoduší (Helena Trnáská = symbol krásy, resp. krásné ženy, pro kterou jsou muži ochotni i umírat)